

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША / ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ

Инклюзивті топтағы балалармен жұмыс істеудің нәзік тұстары

ЖАРИЯЛАНДЫ 09.11.2025	ТІРЕК СӨЗДЕР ата-анамен серіктестік, әмбебап дизайн, ерекше білім беру қажеттілігі, жеке қолдау жоспары, инклюзивті білім, мектепке дейінгі тәрбие, ПМПК, позитивті мінез-құлық қолдауы	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/183732/
--------------------------	--	--

Харху Алия

Майқайың кенті сәбилер бақшасы.

Тәрбиеші

АННОТАЦИЯ

Бұл мақалада балабақша жағдайында инклюзивті топ құру мен жүргізудің нәзік тұстары тәрбиеші тәжірибесі мен ұлттық нормативтік-әдістемелік базаны тоғыстыра отырып талданады; ерекше білім беруге қажеттілігі бар (ЕБҚ) балалардың қажеттіліктерін ерте және жан-жақты бағалау, жеке қолдау жоспарын (ЖҚЖ/ЖБЖ) әзірлеу, оқу ортасын әмбебап жобалау қағидаттарымен бейімдеу, коммуникация мен мінез-құлықты позитивті қолдау, құрдастық өзара әрекетті жүйелі ұйымдастыру және көпсалалы команда мен ата-анамен серіктестік құру тетіктері нақтылай сипатталады. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты, ЕБҚ-ны бағалау қағидалары және ПМПК қызметі жөніндегі ережелер контекстінде тәрбиешінің кәсіби-этикалық ұстанымдары мен мониторинг-бағалау механизмдері негізделеді, сондай-ақ ЮНИСЕФ және отандық әдістемелік материалдардағы ұсынымдармен ұштасқан практикалық тәсілдер ұсынылады.

КІЛТ СӨЗДЕР

инклюзивті білім, мектепке дейінгі тәрбие, ерекше білім беру қажеттілігі, ПМПК, жеке қолдау жоспары, әмбебап дизайн, позитивті мінез-құлық қолдауы, ата-анамен серіктестік.

КІРІСПЕ

Инклюзивті білім беру – әрбір баланың әлеуетін іске асыру және сапалы мектепке дейінгі білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету жөніндегі ұлттық саясаттың өзегі; бұл бағыт балабақша деңгейінде тәрбиеші қызметінің мазмұны мен жауапкершілігін түбегейлі өзгертеді, өйткені әр балаға қажетті қолдау түрлері мен қарқындылығын дер кезінде және дәл сәйкестендіріп ұсыну талап етіледі. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында әлеуметтік-эмоциялық, тілдік-коммуникативтік, танымдық және шығармашылық даму нәтижелеріне тең бағдар ұстанылып, ЕБҚ бар балалар үшін нақты бейімдеулер мен қолдау тетіктерін енгізу міндеттеледі; стандарт ережелері eGov.kz түсіндірмелік материалдарымен және салалық уәкілетті органның құжаттарымен нақтыланып, инклюзивтілік білім беру ұйымының мәдениеті мен құрылымдық шешімдерінде көрініс табуы тиіс.

ҚҰНДЫЛЫҚҚА НЕГІЗДЕЛГЕН ТОП МӘДЕНИЕТІ ЖӘНЕ ЭМОЦИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК

Инклюзивті топтағы жұмыстың ең нәзік тұсы – құндылыққа негізделген орта құру, яғни әр баланың қадір-қасиетін құрметтеу, қауіпсіздік сезімін бекіту және қателесуге құқығы бар «оқу қауымдастығын» қалыптастыру; бұл үшін тәрбиеші күн тәртібін тұрақты ұстап, көру кестелері, пиктограммалар, «күтілетін мінез-құлық» визуалдары және тыныс/сергіту микрожаттығулары арқылы өтпелі сәттерді жеңілдетеді, биосенсорлық сезімталдығы жоғары балалар үшін шуды, жарықты және тактильді ынталандыруды реттейтін «сезім бұрышын» ұйымдастырады, ал құрдастар арасындағы өзара құрметті нығайту үшін «алғыс шеңбері», «кезекпен сөйлеу» және «эмпатиялық тыңдау» ритуалдарын жүйелі енгізеді; инклюзивті және арнайы білім беру үшін жауапты мемлекеттік құрылымдардың міндеттері мен жыл сайынғы есептері инклюзивті мәдениетті институционалдық деңгейде қолдаудың маңызын айқындап, балабақшадағы құндылықтар мен рәсімдердің нақты саясатпен үйлесуін талап етеді.

ЕРТЕ ЖӘНЕ ЖАН-ЖАҚТЫ БАҒАЛАУ: ПМПК ҚОРЫТЫНДЫСЫ МЕН ЖҚЖ/ЖБЖ

ЕБҚ бар баламен жұмыстың екінші нәзік қыры – бағалаудың дәлдігі мен командалық интерпретациясы: Қазақстанда баланың ерекше қажеттіліктерін кешенді бағалауды, әдетте, психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация (ПМПК) жүргізеді, оның қорытындылары қолдау деңгейі мен түрлерін айқындаудың негізі болады, алайда балабақша практикасында тәрбиеші ПМПК құжаттарын «тірі» бақылау, ата-аналық деректер және педагог-мамандардың (психолог, логопед, дефектолог) функционалдық

бағалауымен ұштастырып, ЖҚЖ/ЖБЖ-ны нақты күнделікті іс-әрекетке айналдырады. ЮНИСЕФ нұсқаулығы қолдау жоспарлары баланың күшті жақтары мен қатысу кедергілерін бірдей айқындауға тиіс екенін, ал жиілігі мен жауапты тұлғалары көрсетілген интервенциялар «сыныптағы/топтағы» нақты жағдайға байлануы қажет екенін атап өтеді; ПМПК қызметін ұйымдастыру туралы ереже мен ЕБҚ-ны бағалау қағидалары тәрбиеші, ата-ана, мамандар арасындағы коммуникацияның құқықтық арнасын бекітеді және қолдау континуумының (әлсізден қарқындыға) айқындылығын қамтамасыз етеді.

ӘМБЕБАП ДИЗАЙН ЖӘНЕ ОҚУ ОРТАСЫН БЕЙІМДЕУ (UDL ҚАҒИДАТТАРЫ)

Инклюзивті тәжірибеде әмбебап дизайн for learning (UDL) қағидастары әр баланың қатысу мүмкіндігін жобалау сатысынан-ақ кеңейтуге мүмкіндік береді: бір мақсатқа әртүрлі жолмен жетуге мүмкіндік беретін материалдар мен әрекеттер ұсынылады (мысалы, әңгімелеуді сурет карталары, нақты заттар, қимыл-қозғалыс және қысқа сөз тіркестері арқылы орындау), тапсырмаларды ұсыныстың бірнеше форматы қолдайды (визуалды, дыбыстық, тактильді), ал жауап берудің бірнеше тәсілі қабылданады (сөйлеу, нұсқа көрсету, карточка көтеру, қарапайым таңба, дауыс шығару құрылғылары); топ кеңістігі «тыныш аймақ», «сенсорлық реттеу бұрышы», «ұсақ моторика үстелі», «еркін ойын» және «құрылымдалған орталықтар» логикасымен бөлініп, қозғалыс бағыты мен шекаралары айқындалады және қауіпті заттар, өткір бұрыштар, тайғанау тәуекелдері алдын ала азайтылады. МЖМБС талаптары мектепке дейінгі ұйымның материалдық-техникалық базасын баланың қауіпсіздігі мен қолжетімділігіне сәйкестендіруді міндеттейді, ал ведомстволық әдістемелік құжаттар мен шолулар инклюзивті кеңістікті құруда ата-аналарды тарту, техникалық құрал-жабдықтар мен бағдарламалық шешімдерді қолдану, сондай-ақ кадрлардың біліктілігін арттырудың маңызын айқын көрсетеді.

КОММУНИКАЦИЯ ЖӘНЕ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫ ПОЗИТИВТІ ҚОЛДАУ

Инклюзивті топтың күнделікті өмірінде мінез-құлық – коммуникацияның дербес түрі; сондықтан тәрбиеші проблемалық мінез-құлықты жазалаумен емес, функциясын түсінумен талдайды және балама функционалдық коммуникацияны (қарапайым ым-ишара, PECS-типтегі карточкалар, «таңдау» панелі, сөзтізбек немесе дауыс синтезі бар құрылғы) белсенді үйретеді, өтпелі сәттерді алдын ала хабарлап, күтілетін әрекеттерді үлгілеу, күшейткіштерді (ынталандыру) реттеу және «тоқта-тыныс ал-ойлан-айт» сияқты өзін-өзі реттеу алгоритмдерін күн тәртібіне енгізеді. ЮНИСЕФ-тің қолдау жоспарларын әзірлеу нұсқаулығы әр интервенцияны өлшенетін индикаторлармен байланыстырып,

периодты мониторинг пен шағын деректерге негізделген түзетуді көздейді, ал мемлекеттік органның ресми коммуникацияларында инклюзивті білімде мектепке дейінгі ұйымдар үшін психологиялық-педагогикалық қолдау мен қажетті техникалық ресурстарды қамтамасыз ету міндеттері айқындалады; осылайша, мінез-құлыққа проактивті ықпал ету этикалық және құқықтық өлшемдермен қорғалып, баланың қатысуын шынайы күшейтеді.

ҚҰРДАСТЫҚ ӨЗАРА ӘРЕКЕТ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭМОЦИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТЕР

Инклюзивтілік құрдастар арасындағы табиғи оқытуға сүйенгенде орнығады: рөлдік және ережелі ойындарда «кезекпен әрекет ету», «ортақ мақсат қою», «көмек сұрау және ұсыну», «алғыс білдіру» сияқты дағдылар жоспарлы түрде жаттықтырылып, балаға жұбайлық (peer-mediated) әдістер арқылы әлеуметтік сценарийлерді қауіпсіз түрде сынауға жағдай жасалады; сөйлеуі кешеуілдеген немесе сенсорлық ерекшелігі бар балалар үшін құрдасы-көмекшімен жұптық әрекеттер, айқын визуалдар және алдын ала келісілген сигналдар коммуникацияны жеңілдетеді, ал «үлестірілген көшбасшылық» тәсілі барлық балаға топтық рөлдерді алмастырып көруге мүмкіндік береді. МЖМБС және eGov.kz материалдары әлеуметтік-эмоциялық даму векторын мектепке дейінгі білім мазмұнының ажырамас бөлігі ретінде белгілейді және ата-ананы тарту арқылы үй-балабақша сабақтастығын күшейтеуге шақырады, бұл өз кезегінде құрдастар арасындағы өзара әрекеттің тұрақты үлгілерін қалыптастырып, буллиц тәуекелдерін алдын алады.

КӨПСАЛАЛЫ КОМАНДА ЖӘНЕ АТА-АНАМЕН СЕРІКТЕСТІК: ЭТИКА, КЕЛІСІМ, САБАҚТАСТЫҚ

Инклюзивті топтың табысы тәрбиеші, педагог-мамандар (психолог, логопед, дефектолог), медицина қызметкері және ата-ананың тең серіктестігіне тәуелді: команда ЖҚЖ/ЖБЖ-ны бірге әзірлейді, міндеттер мен жауапкершілікті нақты бөледі, келісілген кестемен қысқа интервенциялар жүргізеді және әр ықпалдың тиімділігін деректермен бағалап отырады; ата-анамен коммуникацияда келісім рәсімдері, құпиялылық және «бала мүддесі» қағидасы басшылыққа алынып, үй жағдайына бейімделген қарапайым стратегиялар (көрнекі кесте, таңдау ұсыну, күту уақыты, тыныс жаттығулары) бойынша шағын коучинг өткізіледі, ал ПМПК қорытындысы мен ЕБҚ-ны бағалау қағидаларына сүйенген құқықтық айқындық ата-ана-балабақша-қауымдастық үштігінің сенімін арттырады. Отандық әдістемелік шолулар мен ведомстволық ақпараттар көпсалалы өзара іс-қимылдың тұрақты форматы ретінде жүйелі кеңестер, деректерге негізделген рефлексия және қолжетімді техникалық/педагогикалық ресурстарды (бейімделген жиһаз, бағдарламалар, сурдоаударма, арнайы жабдық) кезең-кезеңімен енгізуді

ұсынады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Балабақшадағы инклюзивті тәжірибе – құндылық, құқық және педагогика тоғысқан тұтас жүйе: тәрбиешінің нәзік кәсіби шеберлігі құндылыққа негізделген мәдениетті қалыптастырып, ерте және жан-жақты бағалау нәтижелерін ЖҚЖ/ЖБЖ-ға айналдырып, оқу ортасын әмбебап жобалау арқылы қолжетімді етеді, коммуникация мен мінез-құлыққа проактивті қолдау көрсетіп, құрдастық өзара әрекетті оқытудың «натуралды» арнасына айналдырады және көпсалалы команда мен ата-анамен этикалық серіктестік орнатады. Ұлттық стандарттар мен қағидалар инклюзивтілікті мектепке дейінгі ұйымдардың күнделікті практикасына енгізуге нақты құқықтық және әдістемелік тірек береді; осының бәрі ЕБҚ бар және өзге балалардың бірге ойнап-үйреніп, бір-бірінен оқуына, ал тәрбиешінің нәзік кәсіби әрекеттері әр баланың қатысуын шынайы күшейтіп, әлеуетін ашуына мүмкіндік беруіне әкеледі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. **Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.** Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің нормативтік құқықтық актілер базасы (adilet.zan.kz), 2022. Қолжетімді: Адилет
2. **Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту туралы түсіндірме.** [eGov.kz](http://egov.kz), 03.04.2023. Қолжетімді: Egov
3. **Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидалары.** ҚР БҒМ №4 бұйрығы, 12.01.2022. Қолжетімді: Адилет
4. **Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация қызметін ұйымдастыру тәртібі туралы Ереже.** Әділет ақпараттық-құқықтық жүйесі. Қолжетімді: Адилет
5. **ПМПК дегеніміз не?** special-edu.kz, 11.04.2024. Қолжетімді: special-edu.kz
6. **Оқушыларға (балаларға) қолдау көрсету жоспарларын әзірлеу нұсқаулығы.** ЮНИСЕФ Қазақстан, қазақша нұсқа. Қолжетімді: UNICEF
7. **Қазақстандағы инклюзивті білім беру туралы деректер (бағалау).** ЮНИСЕФ Қазақстан, аналитикалық есеп, қазақ тіліндегі PDF. Қолжетімді: UNICEF
8. **Мектепке дейінгі ұйымдағы инклюзивтік білім беру: әдістемелік материал.** [IRRD.kz](http://irrd.kz), қазақ тіліндегі PDF. Қолжетімді: irrd.kz

© 2026 Bilimger.kz Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.